

Квартальне опитування підприємств

№ 3 (9)
Вересень 2004

- Агрегований показник перспектив промисловості зменшився з $-0,01$ в травні до $-0,05$ серпні 2004 року.
- Очікування менеджерів щодо майбутніх змін загальноекономічної ситуації стали більш оптимістичними.
- Як і очікували менеджери, в II-му кварталі було зафіксовано суттєве зростання виробництва.
- В III-му кварталі менеджери прогнозують зростання виробництва, але меншими, ніж в II-му кварталі темпами.
- В III-му кварталі менеджери очікують уповільнення в тенденції до зростання попиту.
- Кредити стали більш привабливими та доступними для підприємств.
- Зафіксоване суттєве зростання конкурентного тиску.
- В III-му кварталі менеджери очікують продовження зростання цін на сировину. Ціни реалізації також зростатимуть.

Панель з 300 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств.

У цьому числі представлені результати опитування липня/серпня 2004 року

Показник: Q2'04 до Q1'04

Очікування: Q3'04 до Q2'04

Діловий клімат: оцінка серпень 04, очікування на 6 місяців

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Агрегований показник перспектив промисловості

Агрегований показник перспектив промисловості зменшився на 4 пункти: з $-0,01$ для II-го кварталу до $-0,05$ для III-го. Це спричинено погіршенням усіх трьох компонентів цього агрегованого показника — виробничих планів підприємств на наступні 3 місяці, оцінок обсягу поточного портфеля замовлень та оцінок запасів нереалізованої продукції. Найбільшою мірою на зменшення Агрегованого показника вплинули виробничі плани підприємств (див. Виробничі показники).

Діловий клімат

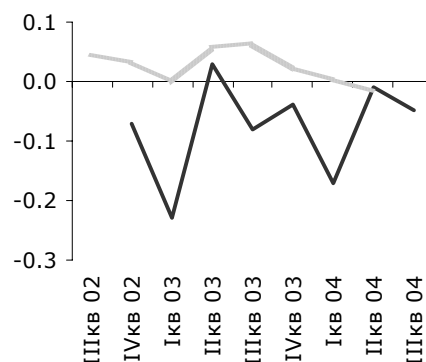
Зафіксовано позитивну динаміку індексу поточної ситуації: його значення продовжувало збільшуватися з $-0,26$ і лютому, до $-0,23$ в травні та до $-0,10$ в серпні). В той же час абсолютний рівень цього показника залишається негативним, показуючи, що частка менеджерів, які вважають ділове середовище несприятливим, перевищує частку менеджерів з протилежною думкою.

Менеджери стають більш оптимістичні щодо можливості змін на краще в загальноекономічних умовах діяльності протягом наступних 6-ти місяців. Частка респондентів, які очікують, що ситуація покращиться збільшилась з $15,5\%$ до $26,4\%$, а частка тих, хто дотримується протилежної думки, скоротилась з $27,6\%$ до $16,9\%$. Це відобразилось в значенні індексу ділових очікувань, який зріс та змінив знак: з $-0,08$ в травні до $0,09$ в серпні. Це відноситься до всіх галузей промисловості, за виключенням важкої та поліграфічної: тут переважали песимістичні очікування, що й відобразилось в індексах ($-0,05$ та $-0,04$). Нульове значення індексу ділових очікувань зафіксовано в машинобудуванні.

Регуляторний клімат

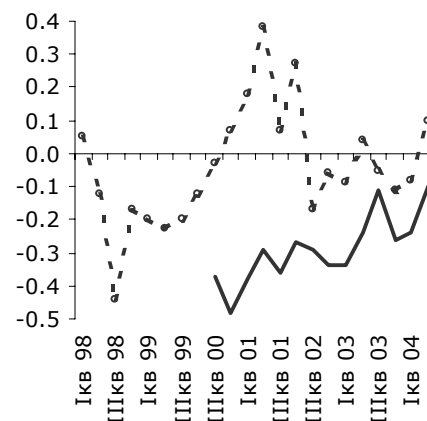
Частка менеджерів, на думку яких, регуляторний клімат є суттєвою перешкодою розвитку бізнесу, залишилась без суттєвих змін: $39,9\%$ в серпні до $39,7\%$ в травні. В цей же час, частки трьох компонентів цього агрегованого індикатора — а саме, "регуляторні перешкоди", "зміни в економічному законодавстві" та "корупція" — змінилися. Зросла важливість регуляторних перешкод (з $22,1\%$ до $34,5\%$), тоді як важливість частих змін в законодавстві зменшилась з $21,3\%$ до $7,2\%$ (див. ПЕРЕШКОДИ ВИРОБНИЦТВУ).

Агрегований показник перспектив промисловості

— Агрегований показник перспектив промисловості, ліва шкала
— Індекс промислового виробництва, права шкала

Індекси ділового середовища

— Поточна ситуація
- - - Ділові очікування

Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 228-6342
Факс (+38044) 228-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

Клімат на ринку запозичень

Показники клімату на ринку запозичень, які характеризують як короткострокові, так і довгострокові кредити, покращилася.

Так, згідно до оцінок менеджерів, в II-му кварталі 2004 року порівняно до I-го кварталу 2004 року, готовність банків надавати короткострокові кредити, зросла (до 80,0% з 48,0%). Прийнятність таких кредитів для підприємств також зросла: частка підприємств, які інформують про прийнятність кредитів, збільшилась до 54,5% в II-му кварталі з 39,1% в I-му.

Ситуація з довгостроковим кредитуванням виглядає приблизно такою ж. Тенденцію погіршення показників щодо довгострокових кредитів, яка спостерігалась два квартали поспіль, перервано. Відповідно до оцінок менеджерів, збільшилась готовність банків надавати довгострокові кредити: частка менеджерів, які вказували, що банки готові надати такий кредит, зросла з 33,2% (I-й квартал) до 64,2% (II-й квартал). Прийнятність довгострокових кредитів для підприємств також збільшилась: з 21,3% в I-му кварталі до 35,0% в II-му.

Клімат ринку запозичень

ВИРОБНИЧІ ПОКАЗНИКИ

Як і очікували керівники підприємств, ділова активність на початку року погравилася. Результати опитування в липні-серпні підтвердили серйозність намірів підприємств щодо збільшення випуску. 61,9% менеджерів інформували про зростання виробництва в II-му кварталі порівняно до I-го. Це відобразилось, одним із найвищих за весь час проведення дослідження, *індексом виробництва* — 0,53. Подібний результат фіксувався лише в середині 2000 року.

Найвище значення *індексу виробництва* зафіксовано для промисловості будівельних матеріалів (0,90), показуючи бум в цій галузі. Найнижче значення зафіксовано в важкій промисловості (0,26). Як звичайно, найбільші компанії (більше 250 осіб) інформували про найсуттєвіше зростання виробництва (0,62). Близьким до нього було значення індексу для середніх підприємств (0,58). Найнижче значення *індексу виробництва* зафіксовано для малих підприємств (0,19). *Індекс виробництва* для державних підприємств був суттєво меншим, ніж для приватизованих та приватних (0,31 до, відповідно, 0,50 та 0,60).

Підприємства очікують зростання виробництва в III-му кварталі, але в меншому обсязі, ніж в це було в II-му кварталі: *індекс виробничих очікувань* дорівнює 0,35, що є меншим, порівняно з *індексом виробничих очікувань* на II-й квартал (0,44). Така різниця між індексами пояснюється зменшення частки "зростаючих" підприємств: з 61,9% до 48,9%.

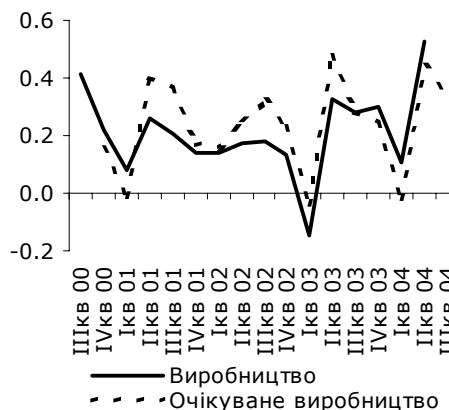
Зменшення *індексу очікуваного виробництва* зафіксовано в усіх галузях окрім легкої, харчової та поліграфічної промисловостей. Найбільш оптимістичні плани мають середні підприємства (0,42). Слід зазначити, що в перший раз зафіксовано, що виробничі плани великих підприємств є гіршими, ніж малих та середніх. Серед підприємств різної форми власності, державні підприємства знову мають найбільш песимістичні виробничі плани: *індексу очікуваного виробництва* дорівнює 0,28, тоді, як для приватизованих та приватних підприємств відповідні значення становлять 0,35 та 0,48.

Попит, реалізація, нові замовлення

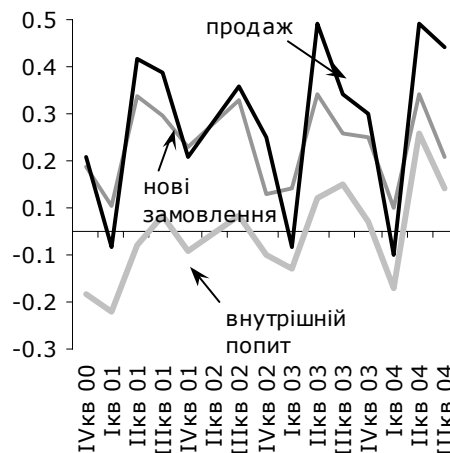
Індекс продажу зріс з 0,12 до 0,49, підтверджуючи сезонне погравлення ділової активності. У той же час ситуація з попитом викликає деяке занепокоєння:

- Кількість нових замовлень виросла меншою, ніж очікували менеджери в травні, мірою. Лише 26,0% опитаних зазначали зростання кількості нових замовлень в II-му кварталі порівняно до I-го. В той же час, в травні 33,9% респондентів очікували,

Індекси виробництва

Внутрішній попит: індекси очікувань

що отримають більше нових замовлень в II-му кварталі.

- Подібна ситуація спостерігалась й відносно попиту загалом. 27,4% менеджерів очікували, що в II-му кварталі попит зросте, але постфактум, тільки 15,9% опитаних інформували про зростання попиту в II-му кварталі.
- Частка менеджерів, на думку яких, попит скорочувався, перевищила частку керівників підприємств, з протилежною думкою.
- Частка менеджерів, які оцінюють портфель замовлень, як замалий збільшилась з 61,8% в I-му кварталі до 65,5% в II-му.

Менеджери очікують, що всі показники попиту в III-му кварталі погіршаться. Очікування стосовно попиту різняться для підприємств різних галузей. Менеджери поліграфії найбільш оптимістичні щодо можливості отримати нові замовлення в наступному кварталі (0,21). Найбільш песимістичним з цього приводу, є менеджери деревообробної промисловості (-0,11).

Перешкоди зростанню виробництва¹

Низький попит, податковий та конкурентний тиск очолювали список перешкод зростанню виробництва у II-му кварталі. Низький попит є однією з трьох перешкод для підприємств усіх розмірів. Його важливість зросла на 10,7 пунктів. Найбільший абсолютний рівень цього показника зафіксовано для середніх підприємств (70,3%).

Основні зміни в рейтингу перешкод пов'язані з різким зростання частки менеджерів, які вважають, що конкурентний тиск є суттєвою перешкодою виробництва: з 35,9% до 58,9%. В рейтингу ця перешкода перемістилась на 3 позицію! Пряма оцінка конкурентного тиску також вказує на тенденцію до його посилення (див. КОНКУРЕНТНИЙ ТИСК).

Несприятливий регуляторний клімат посідає четверте місце в рейтингу. Важливість цієї перешкоди порівняно до I-го кварталу не змінилась: 39,9% респондентів вважають цей фактор перешкодою зростанню виробництва.

Завантаження виробничих потужностей

Як звичайно, зміни *індексу завантаження виробничих потужностей* та *індексу очікуваних змін завантаження виробничих потужностей* майже співпадають зі змінами *індексів виробництва* та *очікуваних змін виробництва*. Так, значення *індексу завантаження виробничих потужностей* зросло з 0,10 до 0,50. 49,1% підприємств інформують про надлишкові виробничі потужності В III-му кварталі менеджери планують збільшити використання виробничих потужностей меншою мірою: значення *індексу очікувань* становить 0,25.

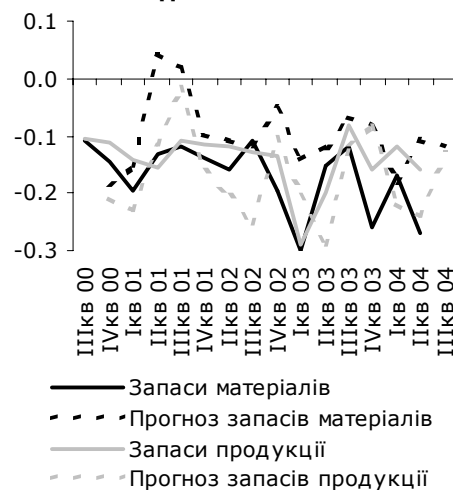
Запаси

Частка менеджерів, які оцінювали запаси продукції, як низькі, зменшилась з 48,2% в травні до 18,1% в серпні. Переважна більшість опитаних (77,1%) були задоволені обсягами запасів продукції. *Індекс запасів готової продукції* зменшився з -0,12 до -0,16. Негативне значення індексу означає, що частка фірм, які скорочували запаси, перевищує частку тих, які збільшували запаси. Це спостерігалось для підприємств усіх галузей. Найбільш суттєве скорочення запасів готової продукції зафіксовано для підприємств деревообробки (-0,61).

Перешкоди зростанню виробництва

	Q4 03	Q1 04	Q2 04	Q1 04 vs. Q4 03
Низький попит	61.2	56.9	67.6	10.7
Податковий тиск	42.1	59.4	63.7	4.3
Високий конкурентний тиск	32.0	35.9	58.6	22.7
Несприятливий регуляторний клімат	44.2	39.7	39.9	0.2
Високий регуляторний тиск	29.5	22.1	34.5	12.4
Зміни в законодавстві	27.3	21.4	7.2	-14.2
Корупція	5.8	1.7	2.2	0.5
Високі ставки кредитів	18.0	25.4	31.3	5.9
Брак сировини	24.8	21.7	25.2	3.5
Відсталі технології	23.0	22.8	18.0	-4.8
Брак кваліфікованих працівників	16.5	14.5	10.1	-4.4
Проблеми ліквідності	10.4	10.0	12.6	2.6
Доступ до кредитів	9.0	8.7	11.5	2.8
Брак виробничих потужностей	7.9	6.5	6.5	0
Нестабільна політична ситуація	6.8	3.6	1.4	-2.2
Проблеми з енергопостачань	3.2	1.8	2.5	0.7

Індекси запасів

¹ З жовтня 2002 року змінено методологію підрахунку рейтингу показника "несприятливий регуляторний клімат". Замість однієї загальної категорії "несприятливе регуляторне середовище" використовуються три фактори, а саме (1) високий регуляторний тиск, (2) часті зміни в законодавстві, та (3) корупція. Таким чином, загальний показник "несприятливий регуляторний клімат", відображає частку респондентів, які вибрали принаймні один з перерахованих вище факторів.

Протягом III-го кварталу підприємства не планують збільшувати запаси продукції: *індекс очікувань* дорівнює $-0,12$.

В II-му кварталі запаси сировини та матеріалів зменшилися більшою мірою, ніж в I-му кварталі: *індекс запасів сировини* зменшився з $-0,17$ до $-0,27$. Найменші значення індексу були зафіксовані для підприємств деревообробної ($-0,39$) та поліграфічної промисловостей ($-0,33$).

Уповільнення тенденції до зменшення запасів сировини та матеріалів буде продовжуватися в III-му кварталі: *індекс очікувань* дорівнює $-0,12$. В розпал сезону найбільш суттєве зростання запасів планують зробити підприємства харчової промисловості: значення *індексу очікувань* є позитивним ($0,21$).

Зайнятість

Як і очікували менеджери в травні, було зафіксовано зростання зайнятості на підприємствах. На фоні збільшення випуску, частка підприємств, де кількість працюючих зросла, перевищила частку тих, де рівень зайнятості скоротився. Значення відповідного індексу є позитивним ($0,06$). Частка менеджерів, які вважають, що рівень зайнятості на підприємстві задовольняє існуючі потреби, зросла з $79,5\%$.

Частка менеджерів, які планують збільшити кількість працюючих протягом III-го кварталу 2004 року, також перевищує частку тих, хто планує скорочення персоналу: значення *індексу очікувань* є додатним та дорівнює $0,03$. Найбільш активно залучати нових працівників планують підприємства важкої ($0,13$), харчової ($0,13$) промисловостей та промисловості будівельних матеріалів ($0,11$).

Частка підприємств, де все ще є працівники в вимушених відпустках, становила $9,4\%$. Значення відповідного індексу становить $0,01$. Протягом III-го кварталу очікується зменшення цього показника (*індекс очікуваних змін* дорівнює $-0,04$).

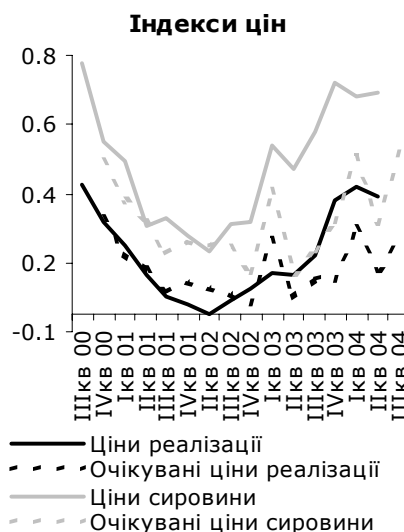
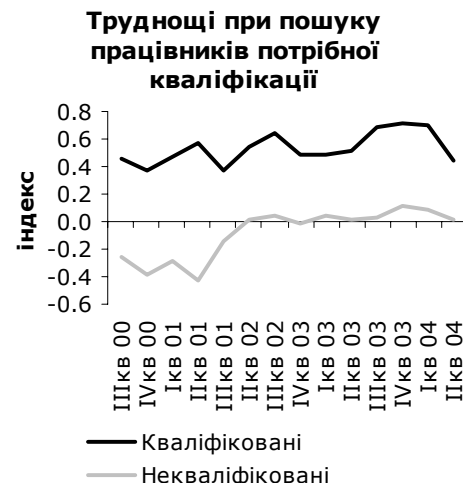
Труднощі при пошуку кваліфікованих кадрів зменшились, на думку опитаних. Частка менеджерів, які відзначали зростання труднощів при пошуку кваліфікованих кадрів, зменшилась з $74,5\%$ в травні до $49,6\%$ в серпні. Проблеми пошуку некваліфікованих кадрів оцінювалися також, як менш складні: частка респондентів, що повідомляють про зростання таких труднощів зменшилась з $16,2\%$ до $10,9\%$, а частка менеджерів, які відчули зменшення труднощів зросла з $8,4\%$ до $10,2\%$.

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ

Ціни

Знову зростання цін було більшим, ніж очікували керівники підприємств три місяці назад. Так, якщо в травні лише $28,5\%$ менеджерів очікували підвищення цін на сировину та матеріали в наступні 3 місяці, то постфактум, в серпні, про підвищення цін сировини поінформували $65,0\%$ респондентів. *Індекс цін сировини* становить $0,64$. Те саме було зафіксовано й для цін реалізації: $15,3\%$ опитаних очікували зростання цін, і вже $33,6\%$ підтвердили, що ціни зросли. *Індекс цін реалізації* дорівнює $0,34$.

В III-му кварталі менеджери знову очікують на менше, ніж в II-му кварталі зростання цін. Хоча порівняно до очікувань на II-й квартал, очікування на III-й вже є більшою мірою орієнтованими на зростання цін. Так, в травні тільки $15,3\%$ респондентів мали намір підвищити ціни в наступні три місяці, а в серпні вже $22,0\%$ опитаних планують підвищити відпускні ціни. *Індекс очікуваних цін реалізації* збільшився з $0,13$ до $0,21$. Прогнози менеджерів щодо цін сировини та матеріалів також базуються на припущенні росту цін: $46,5\%$ керівників підприємств очікують зростання цін на сировину та матеріали. *Індекс очікуваних цін сировини та матеріалів* зріс з $0,26$ до $0,47$.

Прибутковість

Як і передбачали менеджери, *індекс прибутковості* зріс з $-0,07$ в I-му кварталі до $0,21$ в II-му кварталі. Це спричинено збільшенням частки підприємств, на яких зросла прибутковість (з $19,4\%$ до $37,1\%$ опитаних), та зменшенням частки підприємств, які погіршували фінансові результати (з $29,5\%$ до $20,1\%$). Зафіксовано відмінності між підприємствами різних галузей. Найсуттєвіше покращання ситуації з прибутковістю спостерігалось на підприємствах харчової промисловості ($0,33$), а на погіршення фінансових результатів, другий квартал поспіль, частіше вказували підприємства поліграфії ($-0,21$). Також від'ємне значення індексу прибутковості зафіксовано для підприємств легкої промисловості ($-0,11$). В III-му кварталі менеджери очікують подальшого покращення фінансових результатів. Значення *індексу очікуваної прибутковості* зросло з $0,21$ до $0,23$.

Бартер

Частка підприємств, де використовується бартер, трохи збільшилась: з $10,8\%$ в I-му кварталі до $16,2\%$ в II-му. *Індекси бартеру та очікуваного бартеру* близькі до нуля, вказуючи на відсутність змін щодо обсягу бартерних операцій.

Заборгованості

На протилежність очікуванням менеджерів в I-му кварталі, скорочення дебіторської заборгованості уповільнилося протягом II-го кварталу. *Індекс дебіторської заборгованості* дорівнює нулю. В той же час, *індекс кредиторської заборгованості* дещо зменшився: з $-0,12$ до $-0,16$. За прогнозами менеджерів, протягом III-го кварталу підприємства намагатимуться зменшувати заборгованості.

Порівняно до травня, частка підприємств, які мають податкову заборгованість, практично не змінилась: $15,8\%$ в серпні до $16,2\%$ в травні. В той же час, скорочення цієї заборгованості прискорилося. Частка підприємств, які її скорочують цю заборгованість, зросла з $33,3\%$ в травні до $50,0\%$ в серпні. В III-му кварталі менеджери очікують подовження цієї тенденції.

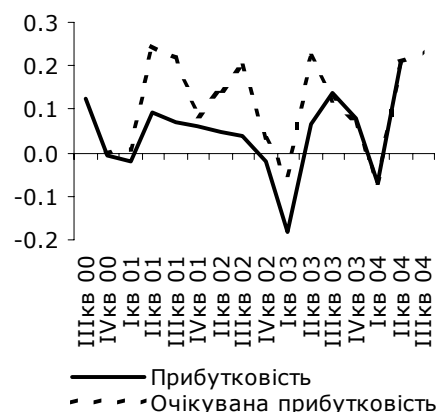
Частка підприємств, де існує заборгованість із заробітної платні, зменшилась з $19,4\%$ до $17,6\%$. Але, якщо подивитися на цей феномен з точки зору змін, то підприємства не були такими активними, як вони того очікували три місяці назад. $71,4\%$ тих, хто мав заборгованість з зарплати, планували її скорочення в II-му кварталі, проте, постфактум, в II-му кварталі лише $59,2\%$ підприємств вказали на скорочення заборгованості. Протягом III-го кварталу $57,1\%$ з тих, хто має заборгованість із зарплати, збираються її зменшити.

КОНКУРЕНТНИЙ ТИСК ²

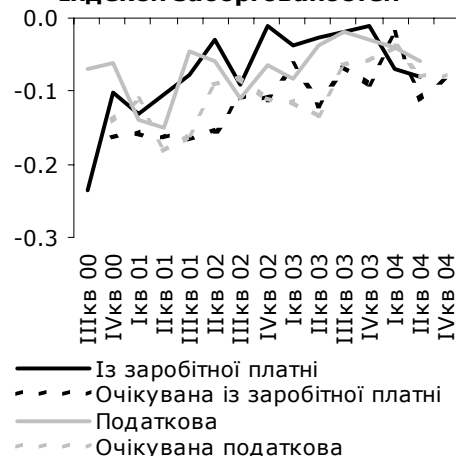
На думку керівників підприємств, конкурентний тиск посилюється. Збільшення тиску зафіксовано з боку всіх виробників: вітчизняних, виробників з СНД та інших іноземних виробників. Четвертий квартал поспіль *індекс конкурентного тиску* з боку українських виробників росте. Його значення збільшилось з $0,36$ (травень) до $0,40$ (серпень). Це спостерігалось в усіх галузях, за виключенням промисловості будівельних матеріалів. Як і в I-му кварталі, найвищий конкурентний тиск відчували в харчової промисловості ($+0,79$), найнижчий — в машинобудуванні ($-0,04$).

Індекс конкурентного тиску з боку виробників Росії/СНД також продовжує зростати: з $-0,50$ в травні до $-0,41$ в серпні. Загалом ця тенденція діє з жовтня 2003 року. *Індекс конкурентного тиску* з боку інших іноземних виробників зріс з $-0,69$ в травні до $-0,51$ в серпні.

Індекси прибутковості

Індекси заборгованостей

Індекс конкурентного тиску з боку українських виробників

Галузь	Q4'03	Q1'04
Важка пром.	0,46	0,54
Машинобуд.	-0,11	-0,17
Деревообробна	0,32	0,55
Будматеріали.	0,45	0,55
Легка пром.	0,50	0,28
Харчова пром.	0,65	0,69
Поліграфія	0,55	0,59

² Методологія обрахунку цього індексу подібна до інших. Шкала: -1 – немає або низький тиск, 0 – помірний тиск, 1 – високий тиск.

Додаток 1: Методологія

Всі індекси рахуються за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 - якщо він не змінився і -1 - якщо зменшився. Наприклад, якщо із 100 респондентів 20 вказали на зростання виробництва, 50 респондентів звітували про його скорочення, і 30 зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде — -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, де зросло виробництво, є більшою (меншою), ніж кількість тих, де виробництво скоротилося. Кожний індекс більший за +0,09 або менший за -0,09, є статистично значущим і відрізняється від нуля з ймовірністю помилки 5%.

Агрегований показник перспектив промисловості (*industrial confidence indicator*), розраховується як середнє арифметичне індексів очікуваних змін виробництва, оцінки обсягу нових замовлень та оцінки запасів продукції (останній, зі знаком мінус).

За більш детальною інформацією про характеристики вибірки, структуру анкети, методологію обрахунку індексів та за повними даними дослідження звертайтеся до Оксани Кузяків kuziakiv@ier.kiev.ua.

Додаток 2: Характеристики вибірки

Кількість працюючих, %		Галузі промисловості, %	
Q2'04		Q2'04	
Менше 50	28,8	Важка ⁴ промисловість	8,3
51 — 250	41,0	Машинобудування	26,6
251 — 500	14,4	Обробка деревини	6,8
501 — 1000	9,7	Будівельні матеріали	7,6
Більше 1000	6,1	Легка промисловість	12,6
Регіони, %		Харчова промисловість	26,3
Львів	27,0	Поліграфія	8,6
Київ	32,0	Інше	3,2
Харків	32,4		
Одеса	8,6		

³ До важкої промисловості ми відносимо металургію, хімічну та нафтохімічну та паливну промисловості.